

Rekomendacje uczestników Konferencji Programowej „Ku Nowej Polonistyce

Katowice, 17-18.04.2023

Obszar pierwszy: Szanse polonistyki i jej społeczna rola

1. Ranga polonistyki w polityce naukowej i edukacyjnej państwa, a co za tym idzie w systemie polskiej nauki i w polskim społeczeństwie, powinna być podobna do tej, jaką ma anglistyka w świecie anglosaskim czy romanistyka w krajach frankofońskich. Jest to niemożliwe bez zapewnienia jej mocnej pozycji “wyjściowej”, którą uzyskać można:

1.1. Przez decyzję o dziedziczeniu prestiżu przez badaczy i jednostki, które podejmą się dzieła tworzenia nowej polonistyki.

1.2. Przez uznanie wysokiej rangi i wartości publikacji i publikatorów w języku polskim: jest to naturalny język prowadzenia refleksji nad polszczyzną i polską kulturą, w tym literaturą.

2. Nowoczesna nauka rozwija się w ramach dyscyplin pojętych jako kategorie epistemiczne. Proces wyodrębniania się dyscyplin jest jedną z głównych przyczyn sukcesu nauki i w decydujący sposób określa charakter nowoczesności.

3. Dyscyplina spełnia m.in. następujące funkcje:

3.1. Akumuluje i selekcionuje wiedzę; lokalizuje prowadzone badania w całości wiedzy.

3.2. Sprzyja rozwojowi reguł i standardów profesjonalności.

3.3. Stanowi podstawę walidacji osiągnięć naukowych.

3.4. Zapewnia międzypokoleniową transmisję wiedzy oraz określa reguły kariery naukowej.

3.5. Ustala instytucjonalny status prowadzonych badań oraz ich miejsce w strukturze uczelni wyższej.

3.6. Wspiera społeczną legitymizację uzyskiwanej wiedzy. Wspiera budowanie szacunku do języka i kultury polskiej.

3.7. Pozwala na prowadzenie zintegrowanych badań skupionych na języku i kulturze polskiej w ramach jednej dyscypliny.

4. Nie istnieje wiedza pozadyscyplinarna. Dyscyplina nie stanowi przeszkody w prowadzeniu badań interdyscyplinarnych. Wiedza uzyskana w ramach takich badań zwykle zostaje zwrótnie odniesiona do wiedzy dyscyplinarnej, gdyż tylko ona dysponuje regułami profesjonalnej oceny osiągnięć.

5. Polonistyka jako dyscyplina obejmuje studia nad językiem polskim, literaturą i kulturą polską uprawiane (co do zasady) w języku polskim. Studia takie są obecnie prowadzone w ramach innych dyscyplin (wg uchwały RDN – uprawia się je w siedmiu dyscyplinach).

6. Brak dyscypliny dla badań polonistycznych przynosi szereg zagrożeń:

6.1. Zacierają świadomość związku z różnorodną tradycją badań polonistycznych.

6.2. Osłabia poczucie wspólnoty środowisk polonistycznych oraz sprzyja ich rozproszonemu funkcjonowaniu, pozbawionemu instytucjonalnej identyfikacji.

6.3. Przyczynia się do erozji jednolitych standardów profesjonalizacji.

6.4. Zmniejsza potencjalny wpływ badań polonistycznych na inne dyscypliny, albowiem wytwarza wrażenie, że badania te stanowią głos wydobywający się „znikąd”.

6.4. Wraz z postępującą marginalizacją społecznej roli literatury przyczynia się do spadku znaczenia kultury humanistycznej jako takiej, podczas gdy należałoby rolę tę wzmacniać m.in. poprzez dowodzenie, że badanie literatury przynosi społecznie użyteczne efekty.

7. Istnienie dyscypliny polonistyka ma potencjalnie wiele pozytywnych konsekwencji dla prowadzonych badań:

7.1. W związku z tym, że ewaluowane są dyscypliny, a nie (jak wcześniej) jednostki naukowe, zapewnia instytucjonalny fundament i ochronę tychże badań, pod warunkiem jednak instytucjonalnego rozwiązania problemu kategorii dyscypliny w okresie „zerowym” jej istnienia.

7.2. Stwarza (co do zasady) perspektywę lepszego finansowania badań polonistycznych, dając instytucjom finansującym większe możliwości systemowego wsparcia (zaprojektowane na potrzeby polonistyki programy, granty, stypendia, edycje krytyczne, słowniki, poradniki językowe, etc.).

- 7.3. Stanowi argument na rzecz zmiany reguł przyznawania punktów pismom naukowym wydawanym w języku polskim zajmujących się literaturą polską i językiem polskim (językiem literaturoznawstwa jest język angielski).
- 7.4. Stwarza osobną ścieżkę awansu zawodowego (panel w RDN).
- 7.5. Wzmacnia pozycję badań polonistycznych w ramach struktury uniwersytetu (osobny strumień finansowania).
- 7.6. Zapewnia lepszy związek prowadzonych badań naukowych z kształceniem, w tym kształceniem nauczycielskim. Polonistyka na mocy tradycji zawiera w sobie silny komponent dydaktyczny.
- 7.7. Przyczynia się do promocji języka polskiego, literatury i kultury polskiej poza granicami kraju. Stanowi instytucjonalne zaplecze badań polonistycznych prowadzonych w ośrodkach polonistyki zagranicznej. Brak w kraju dyscypliny polonistyka – to znaczy systemu finansowania badań nad kulturą, literaturą i językiem polskim – znacznie osłabia te, i tak przeżywające poważny kryzys, ośrodki.
- 7.8. Umożliwia prowadzenie aktywnej polityki językowej (zewnętrznej) w ramach Unii Europejskiej (por. ustalenia VI Forum Kultury Języka) oraz polityki wewnętrznej, gdy idzie o status języków regionalnych. Warunkuje badania nad sytuacją językową i edukacyjną mniejszości polskiej w takich krajach, jak Litwa, Białoruś, Ukraina (i inne).
- 7.9. Wzmacnia postulaty dalszej zmiany reguł ewaluacji, m.in. reformy trzeciego kryterium mówiącego o tzw. wpływie na otoczenie (obecnie szeroka pojęta działalność krytycznoliteracka, która określa rzeczywisty wpływ badań polonistycznych na całą kulturę, nie ma znaczenia ewaluacyjnego – co przynosi niepowetowane szkody dla życia kulturalnego, tj. literackiego, teatralnego etc.)
- 7.10. Stanowić może istotną odpowiedź na poczucie utraty sprawczości polonistów i dowartościowuje naukowy walor prowadzonych przez nich badań.
- 7.11. Dookreśla nasze poczucie tożsamości polonistycznej (literaturoznawcy i językoznawcy przede wszystkim identyfikują siebie jako romanistów, germanistów, rusycystów, anglistów etc., a dopiero wtórnie jako literaturoznawców i językoznawców).
- 7.12. Powołanie polonistyki jako odrębnej dyscypliny podnosi rangę badań nad wszystkimi praktykami językowymi – artystycznymi, kulturowymi, naukowymi – które realizują się w polszczyźnie.

8. W sytuacji współczesnej zapaści dyskursu publicznego istnieje potrzeba badań polonistycznych oraz szansa istotnego wzrostu ich znaczenia społecznego:

8.1 W związku z tym, że w badaniach humanistycznych podmiot nie jest tzw. podmiotem nieusytuowanym, lecz stanowi część świata, który bada, kryteria autonomii polonistyki jako dyscypliny powinny być określone szeroko, co oznacza, że podejmowanie zobowiązań społecznych, w tym obywatelskich, należy do jej istotowych zadań.

8.2. Polonistyka powinna ukazywać złożoność i bogactwo polskiej kultury, a tym samym strzec społeczeństwo przed zagrożeniami, jakie przynoszą monolityczne narracje retroaktywne, tj. zacierające poczucie historyczności na rzecz doraźnego używania historii do bieżących potrzeb politycznych. Jako dyscyplina wspierająca się na poczuciu historyczności może chronić przed paralelnym niebezpieczeństwem esencjalizmu i relatywizmu poznawczego.

8.3. Badania polonistyczne powinny uwrażliwiać społeczeństwo na zjawiska niekorzystne dla kształtu dyskursów publicznych, na propagandę i manipulację; budzić świadomość językową i poszerzać wiedzę na temat językowych mechanizmów zawłaszczania dyskursu publicznego przez ośrodki władzy politycznej; budować opór przeciwko językowi nienawiści oraz językowym mechanizmom dominacji i wykluczenia.

8.4. Pokazywać literaturę polską jako model dyskursu demokratycznego, tj. opartego na poszanowaniu odmienności i szukającego kompromisu.

8.5. Pokazywać różnorodność odmian i stylów języka polskiego. Kształtować kulturę językową i umiejętność korzystania z zasobów stylistycznych polszczyzny.

8.6. Wyrabiać w studentach przeświadczenie, że zajmowanie się literaturą polską (i szerzej - piśmiennictwem polskim) to uczestnictwo w ciągłej debacie na temat najważniejszych kwestii społecznych.

8.7. Bronić autonomii estetycznej literatury jako dyskursu społecznego nieredukowalnego do innych dyskursów.

Obszar drugi: Przedmioty badań polonistycznych

Badania polonistyczne, które zajmują się językiem, literaturą i kulturą polską, ich powiązaniem z tradycją i nowoczesnością, mają charakter: 1) wieloobszarowy, 2) transdyscyplinarny, 3) komparatystyczny. Wydzielenie dyscypliny polonistyka stanowi z jednej strony szansę na przemyślenie jej specyfiki „wewnętrznej”, manifestującej się ideami i metodami badawczymi oraz dystrybucją wytwarzanej w instytucjach naukowych wiedzy, z drugiej zaś – zwraca uwagę na jej związki z innymi dyscyplinami naukowymi i polami aktywności. Szczególne wyzwanie stanowi rozwój technologii informacyjnych i nowych mediów, mieniających naszą kulturę, w tym status literatury i formy komunikacji.

Instytucjonalne potwierdzenie tożsamości dyscypliny uświadamia, sankcjonuje i scala aktywności kulturalne, akademickie, społeczne i edukacyjne, prowadzone w kraju i w zagranicznych ośrodkach intelektualnych, współkształtujących polskie dziedzictwo humanistyczne jako element tożsamości europejskiej i dobro uniwersalne.

„Badania podstawowe” polonistyki

Polonistyka bada i rozwija polskie tradycje filologiczne, językoznawcze, historycznoliterackie, teoretycznoliterackie i komparatystyczne; relacje polskiej literatury, kultury i nauki o literaturze z dokonaniemi obcymi i innojęzycznymi w tych obszarach. Prowadzenie polonistycznych „badań podstawowych” jest ważne nie tylko ze względu na ochronę i rozumienie kulturowego dziedzictwa, ale też jako baza praktyk edukacyjnych. W wymiarze pragmatycznym polonistyka jest dziedziną nauki i edukacji wyrabiającą umiejętność krytycznego myślenia i (auto)refleksji.

Należy więc wspierać badania nad historyczną, teoretyczną i opisową poetyką tekstów literackich, użytkowych, naukowych, religijnych itd. w językach składających się na kulturę polską oraz porównawczo z innymi językami. Szczególnie ważny dziś jest naukowy, nieobciążony ideologicznie, namysł nad koncepcją literatury/kultury narodowej, kontekstami historii Polski i historii powszechnej, tradycjami piśmiennictwa tworzonego na ziemiach polskich i na emigracji, wielokulturowością, regionalnymi odmiennościami literatury, kanonem i warunkami jego tworzenia. Polonistyka wiąże się przy tym z dbałością o integralność badań nad polską kulturą, literaturą i językiem oraz o komplementarność rozmaitych obszarów eksploracji naukowych. Oznacza także przyjęcie odpowiedzialności za transmisję wiedzy z uniwersytetów do społeczeństwa (ze szczególnym uwzględnieniem szkół) oraz za kształtowanie i podtrzymywanie świadomości, że rodzimy dorobek kulturowy stanowi podstawę naszej tożsamości jako Europejczyków.

Polonistyka nie może jednak tracić kontaktu z innymi dyscyplinami i subdyscyplinami. Jej nowoczesny kształt jawi się jako łączliwość np. z historią, geografią humanistyczną, antropologią, socjologią, politologią, medioznawstwem, religioznawstwem, historią sztuki. Przyszłością polonistyki jest synergia między badaniami specjalistycznymi a multidyscyplinarnymi projektami, w których kompetencje polonistów nie zatracają się, lecz uwyrażniają.

Rekomenduje się więc przystępowanie do takich projektów, które w wyniku wydzielenia dyscypliny nie tylko nie powinny zanikać, lecz rozwijać się, stawiając polonistów na równi z ekspertami zajmującymi się krajobrazem, gospodarką czy ekonomią. Ta równowaga powinna wiązać się ze zmianą podejścia do finansowania badań polonistycznych, stanowiących nie dodatek, lecz zestaw narzędzi niezbędnych do rozumienia i kształtowania współczesności. Wymaga to także docenienia polszczyzny jako podstawowego języka dyscypliny, nieupodrzędniania polskich czasopism (i wydawnictw) wobec zagranicznych oraz dostosowania systemu grantowego i ewaluacyjnego do możliwości i specyfiki badań polonistycznych - konieczna jest weryfikacja/zmiana kryteriów uprzywilejowujących nauki ścisłe.

Polonistyka a nowe media

Coraz większą rolę odgrywać będą badania nad semiotyką tekstów kultury, intersemiotycznością, retoryką przekazu modelowanego medialnie, intermedialnością. To właśnie w tym obszarze nasze badania mogą analizować i projektować wpływ technologii i mediów cyfrowych na język, sztukę, komunikację społeczną, naukę, edukację.

Wiedza w tym zakresie powinna być szeroko udostępniana, bowiem od jej społecznego funkcjonowania zależy jakość komunikacji medialnej oraz ochrona użytkowników przed zagrożeniami, jakie niesie technologia pozostająca w służbie ideologii i zysku. Dyskusja nad systemami AL to dobry moment, by prezentować polonistykę jako dziedzinę wiedzy i umiejętności wyposażającą nie tylko w miękkie, ale także twarde narzędzia poznawcze i praktyczne. Polonistyka w świecie nowych mediów stoi przed wyzwaniem, możliwościami i społecznymi zadaniami, które jednak potrzebują instytucjonalnego wsparcia. Nasza dyscyplina, ucząc jak analizować, interpretować, dyskutować, a więc i rozmontowywać dezinformację, daje kompetencje niezbędne współczesnemu człowiekowi. Podkreślanie tego faktu powinno zastąpić dyskusje o małej użyteczności książek, czytania, badań nad językiem.

Polonistyka jako język krytyki

Tę kwestię należy rozumieć dwójako. Po pierwsze funkcja krytyczna polonistyki kształtuje poznawczą i społeczną kompetencję niezbędną dla podtrzymania i żywotności demokracji. Polonistyka powinna być sztuką performatywnego aktywizowania kapitału komunikacyjnego tkwiącego w każdym kanonie, w dziele sztuki, w akcie interpretacyjnym. Polonistyka animuje dyskusję na temat kanonu i obrzeży polskiej kultury (także w ich odniesieniu do 1) kultury europejskiej i ogólnokulturowej, 2) relacji między tradycją a nowoczesnością. 3) umożliwieniem namysłu nad przyszłością.

Nabiera wówczas charakteru praktyki krytycznej; przeciwdziała zapoznawaniu różnic bądź uznawaniu którejś odmiany kulturowej za uniwersalną; wprowadza w wielość, ucząc mediacji/ translacji wewnątrz kulturowej. Studia polonistyczne tak kształtowane byłyby praktyką wytwarzania społecznej tkanki łącznej, spełniając funkcję obywatelską.

Ważnym postulatem jest więc otwieranie przestrzeni uniwersyteckiej na otoczenie bliższe i dalsze, wypracowanie miejsca dla „polonistycznych”, a więc opartych na docenieniu wieloznaczności, sposobów objaśniania zjawisk.

Po drugie przemyślenia wymaga funkcja krytyki literackiej/krytyki kultury w sytuacji, w której nie ma powrotu do praktyk oświeceniowych i odtwarzania pozycji autorytetu, a tradycyjne pole literackie zostało zdeprofesjonalizowane i sprywatyzowane.

W tym obszarze polonistyka powinna porzucić retorykę strat na rzecz planu polilogu i dążyć do widzialności swych idei, praktyk i ekspertów.

Obszar trzeci: Infrastruktura polonistyki (ewaluacja, granty, wydawnictwa, czasopisma, konkursy, miejsce polonistyki w strukturach uczelni)

I. GRANICE DYSCYPLINY

1. Na mocy decyzji RDN dyscyplina polonistyka została wywiedziona nie tylko z językoznawstwa i literaturoznawstwa, ale także szeregu innych dyscyplin humanistycznych. Ponieważ zaś badania naukowe językoznawcze i literaturoznawcze o charakterze polonistycznym w naturalny sposób sięgają po dokonania innych dyscyplin, „nowa” polonistyka, budowana przez językoznawców i literaturoznawców, w oczywisty sposób będzie się na nie otwierać (zapewne powoli i ostrożnie).

2. Rdzeń polonistyki jako dyscypliny naukowej stanowią badania nad zjawiskami i procesami, zaświadczone w językach składających się na kulturę polską od czasów najdawniejszych po współczesność, ze szczególnym uwzględnieniem literatury polskiej. Należy dążyć do utrzymania płynnych granic między polonistyką a (co najmniej) językoznawstwem, literaturoznawstwem, naukami o sztuce i naukami o kulturze i religii; umożliwi to wzajemne recenzowanie np. habilitacji i doktoratów. Ponadto polonistykę współtworzą badania komparatystyczne, w których wskazane zjawiska i procesy stanowią jeden z członów relacji, oraz wszelkiego typu studia nad praktykami kulturowymi, w których język polski jest jednym z komponentów.

3. Ważny wyróżnik polonistyki w stosunku do dyscyplin, z których została wyodrębniona, stanowi jej społeczna misja, w skład której wchodzi w szczególności:

a/ pielęgnowanie polszczyzny;

b/ rozwijanie w społeczeństwie kompetencji, świadomości i umiejętności komunikacyjnych w wielomedialnej kulturze;

c/ upowszechnianie i popularyzacja wiedzy o języku, literaturze i kulturze polskiej w kraju i za granicą;

d/ ochrona dziedzictwa języka, literatury i kultury polskiej;

e/ ochrona języków, literatur i kultur lokalnych i regionalnych;

f/ wpływanie na poziom i efektywność edukacji polonistycznej szkolnej i pozaszkolnej;

g/ edukacja Polonii, wspieranie jej kulturowego rozwoju i łączności z kulturą krajową; edukacja i promocja języka polskiego jako obcego.

II. WPŁYW SPOŁECZNY

1. Wpływu społecznego polonistyki nie należy oceniać według tych samych kryteriów, jak w wypadku innych dziedzin nauki, lecz najwyższą punktację powinny uzyskiwać te jednostki, które w sposób najwybitniejszy realizują opisaną (w punkcie „Granice dyscypliny”) społeczną misję tej dyscypliny. W wypadku polonistyki błędem byłoby ustanawianie ogólnych hierarchii między wartością wpływu międzynarodowego, krajowego i lokalnego.
2. Domeną oddziaływania polonistów winno być współanimowanie (z różnymi instytucjami: stowarzyszeniami, związkami twórczymi, bibliotekami, samorządem lokalnym) życia kulturalnego w ośrodkach, w których działają uczelnie. Drugim – równie istotnym polem – jest współpraca ze szkołami wszystkich szczebli. Badanie wpływu społecznego dyscypliny powinno skupiać się na analizie intensywności działań na rzecz lokalnej społeczności (organizacja wydarzeń, oceny eksperckie, doradztwo dla nauczycieli polonistów, inicjatywy dydaktyczne, badania tradycji regionu).
3. Jako wyraźnie oczekiwane pole działalności uczelni należy też traktować współpracę z zagranicznymi szkołami wyższymi kształcącymi polonistów czy lektorów języka polskiego.

III. CZASOPISMA, WYDAWNICTWA, WSPÓŁCZYNNIKI, GRANTY, KONKURSY

Czasopisma, wydawnictwa

1. Należy postulować dopisanie polonistyki do listy dyscyplin obecnych w poszczególnych tytułach czasopism naukowych. Chodzi w pierwszym rzędzie o czasopisma publikujące prace z zakresu dotychczasowych dyscyplin: językoznawstwa, literaturoznawstwa, nauk o kulturze i religii, nauk o sztuce, historii, filozofii.
2. Oprócz czasopism polskich i polskojęzycznych polonistyka mogłaby zostać przypisana do periodyków zagranicznych i obcojęzycznych, o ile ich profil dopuszcza prace dotyczące języka, literatury i kultury polskiej bądź studia o charakterze komparatystycznym. Warto także rozważyć, czy te czasopisma zagraniczne, które publikują badania z zakresu literatury, języka i/ lub kultury słowiańskiej, nie powinny być uznane za czasopisma dyscypliny polonistyka.
3. Ze sprawą wprowadzenia polonistyki do czasopism powinno wiązać się intensywne lobbowanie naszego środowiska za znaczącym zwiększeniem punktacji tych tytułów (dotyczy to również krajowych wydawnictw naukowych).

4. Przypisanie czasopism wydawanych w Polsce do dyscypliny polonistyka powinno wynikać z woli redakcji, a nie następować automatycznie.
5. Niezbędne jest zwiększenie liczby punktów za monografie polonistyczne wydawane w Polsce. Monografie – stanowiące zwieńczenie badań w humanistyce – nie powinny być niżej punktowane niż artykuł opublikowany w międzynarodowym czasopiśmie.
6. Postulujemy podniesienie punktacji i wzmocnienie udziału w ewaluacyjnych slotach prac materiałowo-źródłowych i dokumentalistycznych z zakresu języka i literatury polskiej (krytyczne edycje kanonu języka i literatury polskiej; publikacje dokumentacji źródeł z zakresu życia kulturalnego i literackiego; kompendia biobibliograficzne etc.).

Współczynniki, granty, konkursy

1. Należy podjąć działania zmierzające do wprowadzenia polonistów do gremiów eksperckich funduszy grantowych.
2. Przy przyznawaniu grantów na badania polonistyczne, w ocenie projektu oraz dorobku jego kierownika, należy uwzględniać specyfikę dyscypliny. Należy więc postulować utworzenie polonistycznego panelu w obrębie konkursów NCN oraz ściśle polonistycznego modułu w konkursach NPRH.
3. Jedną z zasadniczych konsekwencji powołania dyscypliny powinno być dowartościowanie kształcenia polonistycznego na wszystkich szczeblach. Wskazane byłoby to uruchamianie przez ministerstwo (w trybie jawnym i przejrzystym) inicjatyw konkursowych dofinansowujących kształcenie nauczycieli języka, literatury i kultury polskiej; poprawiających jakość infrastruktury dydaktycznej w tym zakresie (na wszystkich szczeblach i etapach kształcenia), zmieniającej obraz polonistyki w przestrzeni publicznej.

IV. MIEJSCE W STRUKTURACH UCZELNI

1. Sprawą o istotnym znaczeniu będzie gotowość (lub jej brak) władz poszczególnych uczelni, w których polonistyka nie posiada w chwili obecnej autonomii organizacyjnej, do wyodrębnienia jednostek polonistycznych (np. instytutów). Stanowiłyby one trzon Rady Dyscypliny, czyli ciała mającego decydujący głos w kwestii postępowań o nadawanie stopni i tytułów naukowych oraz czuwania nad kształtem i jakością polonistycznego (akademickiego) kształcenia.
2. Nie należy tworzyć administracyjnych zachęt do włączania się różnych badaczy w krąg polonistyki, aby nie przekształciły się one w rodzaj przymusu, co nie przysłużyłoby się ani badaniom, ani dydaktyce.

Obszar czwarty: Umiejędzynarodowienie polonistyki

Polonistyka powinna być postrzegana w powiązaniu z międzynarodową areną zmagañ o prestiż i widzialność, w której biorą udział całe państwa z użyciem wszelkich narzędzi wpływu. Sprawa prestiżu i widzialności polonistyki jest ściśle związana z analogicznymi wysiłkami oraz wyzwaniem stojącymi przed Polską i polską nauką jako całością. Na tym międzynarodowym obszarze polonistyka powinna być wspierana we wszystkich zauważanych przez nią szansach, ale i w sytuacjach bezwzględnej konkurencji, w których zмага się nie tylko z innymi dyscyplinami, ale z interesami wykraczającymi poza sprawy ściśle naukowe i edukacyjne, gdyż związane z pozycją Polski i tego, co polskie, w świecie.

NAUKA

Podlegając wszystkim obecnie obowiązującym rygorom ewaluacji, w tym przyjętym zasadom oceny umiejędzynarodowienia m.in. przez publikacje w najwyżej punktowanych wydawnictwach i czasopismach naukowych, skuteczny rozwój polonistyki w warunkach specjalnej dodatkowej presji i konkurencji, jakiej podlega jako polonistyka na arenie międzynarodowej, możliwy jest poprzez wsparcie jej specyficznych zadañ, potencjałów i możliwości.

1. Należy promować i nagradzać udział polonistek i polonistów w międzynarodowych grupach badawczych, w sieciach naukowych, w których zawsze przypadek polskiego języka, literatury i kultury może być przez nich podnoszony i prezentowany. Równolegle należy rozwijać systemowe wsparcie dla uczonych spoza Polski (cudzoziemców), zajmujących się w swojej pracy badawczej językiem, literaturą i kulturą polską – wsparcie dla udziału w polskim życiu naukowym, publikacjach obcojęzycznych poza krajem i polskojęzycznych w kraju, możliwości uzyskiwania dłuższych stypendiów w Polsce (szczególnie dla młodych uczonych), nagród za wybitne osiągnięcia na tym polu itp. W szczególności należy zadbać o wykształcenie nowej generacji uczonych (cudzoziemców), którzy pracując na uniwersytetach kręgu kultury europejskiej, będą się tam zajmowali językiem, literaturą i kulturą polską.
2. Należy w sposób długofalowy wspierać programy badawcze ukazujące polski język, literaturę i kulturę w kontekście regionu Europy Środkowej, Europy Środkowo-Wschodniej, Europy Środkowej i Bałkanów, a także dotyczące wielu zjawisk, które w historii i współcześnie otwierają przedmioty badań polonistycznych na powiązania międzyregionalne oraz międzynarodowe.
3. Należy w sposób długofalowy wspierać programy badawcze ukazujące polski język, literaturę i kulturę we wszystkich kontekstach slawistycznych.

4. Należy przygotowywać programy finansujące badania komparatystyczne polskiego języka, literatury i kultury w skali całego świata.
5. Należy wykorzystać szansę umiędzynarodowienia polonistyki jako dyscypliny badającej zjawiska będące częścią różnych zjawisk o skali globalnej (np. w ramach „literatury światowej”, krytyki postkolonialnej, zwrotu transnarodowego).
6. Postulujemy zdecydowane zróżnicowanie wydawnictw i czasopism najwyżej punktowanych w wykazie ministerialnym, który zbyt jednostronnie stawia na czasopisma anglojęzyczne, blokując możliwości publikacyjne oraz szanse współpracy z wydawnictwami oraz środowiskami naukowymi francuskimi, włoskimi, niemieckimi, japońskimi, koreańskimi, hiszpańskojęzycznymi i in., które reprezentują najwyższy poziom światowy (np. francuski Septentrion).
7. W strategicznym interesie Polski i polonistyki jest tworzenie dwu- i wielojęzycznych środowisk naukowych z komponentem polskim. Należy dodatkowo finansować pisma dwu- i wielojęzyczne z nieusuwalnym komponentem w języku polskim.
8. Postulujemy zdecydowane wsparcie dla wszystkich czasopism zagranicznych, które są otwarte na publikacje polonistyczne (włoski „PLit.”, amerykański „Polish Review”, kanadyjski „Canadian Slavonic Papers” i in.), powinny się one znaleźć wysoko na wykazie ministerialnym, żeby poprzez coraz lepsze publikacje polskich autorek i autorów podnosić ich prestiż.
9. Podstawą materialną umiędzynarodowienia badań polonistycznych są także archiwa z polonikami. Są one bezcennymi repozytoriami wiedzy o historii światowej obecności języka, literatury i kultury polskiej wśród innych języków, literatur oraz kultur. Postulujemy stworzenie wielkiego programu strategicznego „Światowe Archiwa Polonistyczne”, który wesprze budowanie międzynarodowych zespołów badawczych, gdzie polonistyczne językoznawstwo, literaturoznawstwo i in. spotkają się w naturalny sposób z wieloma lokalnymi środowiskami naukowymi. Do zadań programu należeć musi finansowanie pełnej digitalizacji archiwów na zasadzie wolnego dostępu.
10. Zdecydowanego wsparcia finansowego przez wieloletnie programy wymaga przekładoznawstwo badające tłumaczenia z wielu języków świata na język polski w całej ich historii, różnorodności rodzajowej oraz rozpiętości geograficznej.
11. Należy zbudować wieloletni program wspierania badań prowadzonych wspólnie przez polonistki/polonistów krajowych z polonistkami/polonistami zagranicznymi, a także platformy internetowe, na których badacze (z Polski i spoza Polski) będą prowadzić dyskusje naukowe oraz łączyć się w celu wspólnych inicjatyw i grantów, jak np. (choć w znacznie szerszym zakresie) geopolonistyka.

DYDAKTYKA

1. Należy wspierać wszystkie programy nauczania polonistycznego, a specjalnie dofinansowywać programy studiów, w których komponent polonistyczny łączony jest z częścią studiów porównawczych, studiów o regionie Europy Środkowej (i in.), o ile zakładają one naukę języka polskiego. Dofinansować należy studia dwu- i wielojęzyczne z komponentem polonistycznym.
2. Należy stworzyć programy ministerialne finansujące różne formy współpracy dydaktycznej polonistyk krajowych z polonistykami zagranicznymi, także liczne rodzaje studiów dwudyplomowych, wymianę studencką między polonistykami zagranicznymi i krajowymi (stypendia rządu polskiego).
3. Zdecydowanie należy rozszerzyć programy finansowania lektorów i katedr języka polskiego za granicą, aby wspierać słabnące polonistyki zagraniczne i sprzyjać otwieraniu nowych. Wypada zacząć od starannego rozpoznania sytuacji istniejących (jeszcze!) polonistyk lub tzw. opcji polskich na europejskich i pozaeuropejskich uniwersytetach i podjąć wszelkie możliwe wysiłki w celu powstrzymania ich likwidacji lub redukcji do poziomu lektoratu (nauczania języka polskiego jako obcego). Należy również uruchomić systemowe wsparcie ich potencjału naukowego, dydaktycznego i ekonomicznego, które powinno stać się wspólnym celem (zadaniem) polskiej dyplomacji i polskich uniwersytetów oraz odpowiednich instytutów PAN.
4. Strategicznego wsparcia finansowego wymaga kształcenie tłumaczy na język polski, w tym tworzenie specjalności i innych ścieżek polonistycznego kształcenia przekładowego.
5. Glottodydaktyka polonistyczna powinna być objęta strategicznym wsparciem ministerialnym. Należy rozbudować programy finansujące badania nad wszystkimi rodzajami wiedzy glottodydaktycznej (nauczanie w środowiskach migrantów, nauczanie dzieci z rodzin dwujęzycznych, interkomprehensja, techniki nauczania online, narzędzia TIK i in.).
6. Należy wspierać finansowo oraz badać nauczanie języka polskiego we wszelkich aktywnych formatach dwujęzycznych i wielojęzycznych za granicą, np. nauczanie języka polskiego obok japońskiego i niemieckiego w brazylijskiej Kurytybie.
7. Należy zbudować agendę ministerialną wspierającą oraz nagradzającą polonistyki krajowe budujące nowe polonistyki zagraniczne z partnerami akademickimi (finansowanie badań, fundusze stypendialne, środki na specjalne materiały dydaktyczne i in.).

Obszar piąty: Polonistyka cyfrowa

Streszczenie: Polonistyka cyfrowa jako przedsięwzięcie interdyscyplinarne i międzysektorowe, może wspomagać gromadzenie, przetwarzanie, publikowanie i analizę różnorodnych tekstów kultury. Wymaga to solidnego, interoperacyjnego i trwałego filaru infrastrukturalnego.

Założenia:

1. Humanistyka przechodzi transformację infrastrukturalną, w ramach której ucyfrowieniu ulegają klasyczne metody, narzędzia i sposoby komunikacji. Należy odróżnić humanistykę cyfrową – pojmowaną jako zestaw najnowszych metod i podejść badawczych, eksperymentujących z narzędziami – od metod cyfrowych w humanistyce, czyli włączaniem tychże metod i infrastruktur do tradycyjnych badań w ramach dyscyplin. Innymi słowy, osoby uprawiające humanistykę nie muszą posiadać zaawansowanej wiedzy informatycznej, statystycznej, nie muszą znać kodu programistycznego – są przede wszystkim zainteresowane wykonywaniem swojej pracy i stopniowo włączają do swych warsztatów cyfrowe udogodnienia. Badacze i badaczki aspirujący zaś do miana humanistów cyfrowych zajmują się z kolei rozwijaniem tych metod, udostępnianiem ich w ramach infrastruktury i szkoleniem zainteresowanych badaczy.
2. Długofalowe prace dokumentacyjne przekształcają się w infrastrukturę badawczą. Bibliografie, leksykony, słowniki, korpusy, edycje krytyczne ulegają przekształceniu z narzędzia wspomagającego badanie na infrastrukturę badawczą badania umożliwiającą. Gromadzone w ten sposób dane w sposób kumulatywny łączą się z ze sobą i innymi ustrukturyzowanymi zbiorami danych.
3. Transformacji podlegają wszystkie etapy procesu badawczego, od znajdowania i pozyskiwania danych, poprzez ich przechowywanie, analizę, interpretację i publikację – korzystają dziś z metod i narzędzi cyfrowych. Wyszukiwanie materiałów odbywa się dziś online przy pomocy wyszukiwarek, specjalistycznych baz danych czy nawet sieci społecznościowych. Dostęp do źródeł jest możliwy dzięki kumulatywnemu przyrostowi materiałów za sprawą prac digitalizacyjnych i publikowania danych badawczych powstałych w różnych projektach. Dokumenty, z którymi pracujemy, anotujemy znacznikami cyfrowymi, co pozwala lepiej z nich korzystać (np. przy wyszukiwaniu treści) i łatwiej łączyć z innymi materiałami oraz tekstami. Analiza i interpretacja są wspomagane cyfrowo. Nowe cyfrowe formy publikacji pozwalają nam uwolnić się od ograniczeń drukowanego tomu i powiązać wypowiedź naukową z danymi czy ikonografią.

4. Humanistyka cyfrowa nie jest bowiem dyscypliną, ale raczej zbiorem podejść i metod, które wspomagają inne, dobrze już ugruntowane dyscypliny. Humanistyka cyfrowa może stać się wehikułem dla polonistyki, ponieważ obydwa przedsięwzięcia są z gruntu interdyscyplinarnym, międzysektorowym, poszukującym odpowiednich narzędzi do realizacji celów badawczych. Humanistyka cyfrowa jest mocno powiązana z lokalnym kontekstem kulturowym, w którym się rozwija. Metody cyfrowe są bowiem nierozdzielnie związane z przedmiotem badań, który często wymyka się tradycyjnym podziałom dyscyplinowym. Punktem stycznym będzie tu umożliwienie prowadzenia badań nad problematyką polonistyczną przy wykorzystaniu cyfrowych metod i zdigitalizowanych materiałów.

Rekomendacje:

1. Zapewnić wsparcie dla infrastruktur badawczych umożliwiających prowadzenie badań polonistycznych. Infrastruktury badawcze mają za zadanie wspierać naukowców na różnych etapach pracy badawczej. Takie infrastruktury, jak archiwa, biblioteki czy galerie mają długą historię w naukach społecznych. Transformacja cyfrowa dostosowała infrastruktury do współczesnych potrzeb nauki, umożliwiając im świadczenie różnych rodzajów wsparcia, takich jak dostęp do materiałów i usług, szkolenia i edukacja, a nawet rzecznictwo wśród fundatorów i decydentów w sprawach istotnych dla społeczności. Infrastruktury powinny zbierać materiały dotyczące szeroko pojętych kultury i społeczeństwa polskiego i umożliwiać zaawansowane badania z wykorzystaniem metod cyfrowych. Infrastruktury polonistyczne powinny ściśle współpracować z europejskimi infrastrukturami badawczymi (DARIAH, CLARIN, OPERAS), by umożliwić transfer wiedzy i technologii, a także zapewnić widoczność międzynarodową danych polonistycznych.
2. Dostęp do wiedzy i danych powinien być zgodny ze standardami FAIR, czyli tak otwarty, jak to tylko możliwe i tak zamknięty, jak to konieczne. Budowa i rozwój badań o ambicjach interdyscyplinarnych i międzynarodowych wymaga solidnych filarów, czyli otwartego dostępu do wiedzy i cyfrowych tekstów kultury. Dotyczyć to powinno zarówno danych badawczych, które wytwarzamy w ramach swoich prac, jak i publikacji. Powinniśmy wypracować i stosować krajowe wytyczne w zakresie humanistycznych danych badawczych, by wykorzystać ich kumulatywny przyrost. Dostosowanie naszych praktyk badawczych do współczesnych standardów FAIR pozwoli rozwinąć w pełni potencjał i zaistnieć opracowywanym przez nas materiałom, także w dydaktyce polonistycznej.
3. Programy nauczania polonistów powinny zapewnić studentom kontakt z metodami innych dyscyplin, w szczególności nauk społecznych i informatyki. Dopiero interdyscyplinarne spojrzenie na problematykę badawczą pozwala w pełni wykorzystać potencjał metod cyfrowych.

4. Polonistyczne praktyki cyfrowe muszą być zaliczane do dorobku w ramach ewaluacji pracowników i jednostek naukowych. Bez tego komponentu trudno oczekiwać od badaczek i badaczy, zwłaszcza w początkowych etapach kariery naukowej, poświęcania czasu na takie czynności, jak rozwijanie baz danych, oprogramowania, publikowanie zbiorów danych czy edycji cyfrowych.
5. Włączenie w obieg wiedzy polonistycznej (w ramach wielkoobszarowego myślenia o polonistyce) interpretacji osiągnięć z dyscyplin takich jak kulturoznawstwo, historia. Wspieranie analiz związanych z praktykami kulturowymi (wykorzystującymi narzędzia cyfrowe) nawet bazowymi wynikami ankiet i statystyk.
6. Zestawienie tematów (wylistowanie problemów, zagadnień, zakresów), które w znacznym stopniu należą do subdyscypliny „polonistyka cyfrowa” - aby nie „rozcieńczać” podjętej problematyki i dokonań w tym względzie - aby nie doszło do sytuacji, w której już kiedyś znalazło się polskie medioznawstwo – w zasadzie każdy mógł być medioznawcą, bowiem kryteria wejściowe (wobec ich braku lub niemałej dozy ambiwalencji) określał często sam zainteresowany badacz.

Obszar szósty: Polonistyczne studia nauczycielskie z przyszłością. Programowanie studiów licencjackich, magisterskich, doktorskich

Dydaktyka polonistyczna jest z natury rzeczy interdyscyplinarna. Wykorzystuje języki nauk humanistycznych, łączy metodologie literaturoznawcze i językoznawcze z podejściem pedagogicznym, wiedzą psychologiczną, warsztatem socjologicznym i innymi dziedzinami. Również nauczycielskie studia polonistyczne mają charakter holistyczny. Przygotowują nauczycieli, którzy w swojej pracy uwzględniają literaturę, język, kulturę. Świadomość formacyjnej funkcji ich działań zmusza do uwzględniania w kształceniu studentów i w pracach naukowych kwestii związanych z polityką oświatową, przemianami cywilizacyjnymi, warunkami społecznymi wpływającymi na zmiany możliwości i potrzeb uczniów. Powstanie dyscypliny „polonistyka” jest zatem w odniesieniu do dydaktyki prawnym usankcjonowaniem istniejącego stanu rzeczy.

Dyskusja na temat nowej dyscypliny stanowi dobrą okazję do refleksji na temat polonistycznych studiów nauczycielskich. Jak wynika z wniosków formułowanych na kolejnych Kongresach Dydaktyki Polonistycznej, warto różnicować programowanie studiów - uwzględnić wybrane kierunki kształcenia, zwracając m. in. uwagę na:

1. Kwestie związane z funkcją formacyjną edukacji, celami ogólnohumanistycznymi, dotyczącymi człowieka i środowiska:
 - a/ rozwijanie postaw zaufania i wzajemnej akceptacji (zastąpienie praktyk kontroli praktykami wsparcia, tworzenie klimatu sprzyjającego uczeniu się);
 - b/ uwzględnianie etyki lektury (literatura jako medium, które pozwalała poznać drugiego człowieka i siebie, inspiruje szacunek wobec głosu Innego);
 - c/ eksponowanie etyki języka (uczenie skutecznej i etycznej komunikacji, rozumienia tego, co czytamy i czego słuchamy, rozwijanie umiejętności prowadzenia konkluzywnej i niekonfrontacyjnej dyskusji);
 - d/ akcentowanie przemian społecznych i kulturowych na rzecz zrównoważonego rozwoju, neutralności klimatycznej, zaangażowania obywatelskiego;
 - e/ wskazywanie na rolę wielokulturowości i międzykulturowości;
 - f/ traktowanie języka polskiego jako przedmiotu, który nie powinien służyć wyłącznie realizowaniu podstawy programowej, ale pozostawiać przestrzeń na lektury dodatkowe, lekcje problemowe, zmienne tempo pracy w ścisłym związku ze specyfiką konkretnej klasy/grupy.
 - g/ zaangażowanie uniwersytetu na rzecz podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela.

2. Wieloaspektowe ukierunkowanie badań z zakresu dydaktyki polonistycznej:
 - a/ formalne uznanie interdyscyplinarności jako cechy swoistej polonistycznych badań z zakresu dydaktyki powinno zmniejszyć wątpliwości przy ocenie dorobku badawczego w procedurach awansowych;
 - b/ polonistyczne studia doktorskie winny umożliwić doktorantom podejmowanie tematów dysertacji łączących szkolną empirię z kierunkami rozwoju współczesnej humanistyki;

c/ zwolnienie z konieczności przypisywania się polonistów do jednej zbyt wąsko pojmowanej dyscypliny, a także docenienie polonistycznych prac dotyczących dydaktyki, wiązać się powinno ze wzmocnieniem rangi czasopism otwartych na problematykę edukacyjną;

d/ badania inter- i transdyscyplinarne (współpraca z teatrologami, filmoznawcami, historykami, filologami, biologami, medioznawcami itd.) – powinny mieć znaczący wpływ na integrację międzyprzedmiotową na niższych etapach edukacji oraz tworzenie interdyscyplinarnych form edukacyjnych na wyższych etapach;

e/ należy promować ważne tematy i nowe obszary badań w ramach dydaktyki języka, literatury, kultury (ekologia, ageizm, nierówności społeczne, przemoc słowna, migracje, cyberkultura, język mediów itd.);

f/ w tworzeniu programów warto wykorzystać miejsca wspólne w nauczycielskich programach studiów polonistycznych i innych dyscyplin (głównie literaturoznawczych, językoznawczych i kulturoznawczych).

3. Przyszłość humanistyki wobec siły AI i refleksja nad tym:

a/ jaką rolę może odegrać kształcenie polonistyczne w udzieleniu odpowiedzi na pytania o rolę umiejętności językowych i znaczenie literatury, istotę dziedzictwa i dróg jego ocalania, sposobów uczenia interpretacji;

b/ jakie wyzwania stawia przed dydaktyką (w zakresie celów, metod nauczania/uczenia się i ewaluacji) konieczność zaakceptowania rozwoju sztucznej inteligencji (np. ChatGPT)?

c/ jak przygotowywać młodych ludzi do odpowiedzialnego współtworzenia kultury (także w sieci);

d/ jak rozwijać kompetencje przyszłości (4xK komunikacja, kooperacja, kreatywność, krytyczne myślenie)?

4. Konieczność brania pod uwagę uwarunkowań cywilizacyjnych:

a/ edukacyjne możliwości nadążania za zmieniającym się wyposażeniem kulturowym i potrzebami uczniów/studentów;

b/ powiązanie między dydaktyką szkolną i akademicką (znajomość swoistości polonistyki szkolnej i specyfiki potrzeb współczesnego ucznia jako podstawa do modyfikowania programów nauczycielskich studiów uniwersyteckich);

c/ wpływ badań edukacyjnych na programy szkolne i standardy kształcenia nauczycieli (badania naukowe i szkolna praktyka a nie zwroty polityczne powinny decydować o modyfikacji programów nauczania);

d/ inkluzja (konieczność przygotowania nauczycieli do pracy w środowisku wielonarodowym/wielokulturowym; wymogi wynikające z migracji uczniów, studentów, pracowników naukowych; otwarte podejście wobec zróżnicowanych potrzeb i możliwości uczniów/studentów np. z niepełnosprawnością, wobec różnych stylów uczenia się) - indywidualizacja i personalizacja kształcenia; wzmocnienie kompetencji glottodydaktycznych;

e/ internacjonalizacja (otwartość na międzynarodowe doświadczenia i badania edukacyjne).

5. Pozostawienie uniwersytetom możliwości odmiennego projektowania programów kształcenia nauczycieli polonistów:

a/ tworzenie przez uczelnie środowiska możliwie bezpiecznego i otwartego zarówno dla modeli tradycyjnych, jak i innowacyjnych;

- b/ kształcenie nauczycieli polonistów w ramach studiów licencjackich i magisterskich lub 5-letnich studiów polonistycznych;
- c/ zapewnienie solidnego połączenia wykształcenia polonistycznego i przygotowania metodyczno-pedagogiczno-psychologicznego z różnorodnością wyboru form praktyki (śródrocznej, ciągłej) w szkołach różnych typów (szkolnictwo ogólnokształcące, branżowe, integracyjne, specjalne);
- d/ organizowanie współpracy między szkołą a uniwersytetem - ciągłość procesu edukacyjnego, wspólne projekty edukacyjne, współdziałanie w zakresie realizacji praktyk szkolnych, traktowanie tutoringu akademickiego jako przygotowania do personalizacji kształcenia w szkole, wdrażanie do LLL (oferta uniwersytetów w zakresie wspierania praktykujących nauczycieli, aktualizowania ich wiedzy, pogłębiania kompetencji);
- e/ mobilność, MOST, umiędzynarodowienie (praktyki w szkołach polonijnych, staże w zagranicznych ośrodkach kształcenia nauczycieli, udział w międzynarodowych projektach i edukacyjnych).